

УДК: 327.56 (569.3)

Ю. Скороход, д-р політ. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЛІВАН ТА АРАБСЬКА ВЕСНА

Розглянуто проблему здатності системи конфесійної демократії Лівану реагувати й адаптуватися до змін у між-арабській системі регіональних відносин, спричинених революційними подіями Арабської весни, які охопили значну частину Арабського Сходу. Акцентовано увагу на тому, що в умовах тісного переплетіння інтересів ліванських і неліванських політичних акторів загрози та виклики, генеровані на регіональній арені, сприймаються традиційними ліванськими політичними лідерами насамперед як виклики безпеці їхніх субобщин у межах ліванського соціуму, а не як загрози державі Ліван, що зумовлює виникнення гострих криз зовнішньополітичної орієнтації країни. Досліджено позиції Лівану в міжнародних організаціях (Лізі арабських держав та ООН) у 2011-2012 роках щодо лівійського та сирійського конфлікту, виявлено причини, які зумовили відмінності в підходах до врегулювання цих конфліктів.

Ключові слова: Арабська весна, Ліван, зовнішня політика, конфесійна система, сирійський конфлікт, ООН, Ліга арабських держав.

Арабська весна – низка протестних рухів, спрямованих на зміну політичних режимів (або ж принаймні на їх трансформацію) у ряді арабських країн, була започаткована у 2010 р. подіями в Тунісі та згодом тією чи іншою мірою охопила весь регіон Арабського Сходу. Дослідники революцій, що мали місце у світі в різні історичні періоди, зокрема Ф. Холідей (Fred Halliday) [1], С. Уолт (S. Walt) [2], розглядаючи їх як невід'ємні компоненти міжнародно-політичних процесів, дійшли висновку, що вплив революційних подій на систему міжнародних відносин (регіональну, а може і глобальну) проявляється в тому, що "революції інтенсифікують безпекову конкуренцію та підвищують ризик війни" [2, с. 269]. Іншими словами, революції в окремих країнах можуть призводити до започаткування процесів певної дестабілізації регіональної системи міжнародних відносин, що пов'язано зі змінами співвідношення сил у цій системі, існуючого на момент початку відповідних революційних трансформацій.

Арабська весна знову актуалізувала питання, яким саме чином політичні процеси, започатковані протестними рухами, вплинули на країни, які не були охоплені революцією, зокрема на такі глибоко розділені мозаїчні суспільства, як Ліван. У свою чергу, уявляється необхідним дослідити, чи здатна система конфесійної демократії адекватно реагувати на нові виклики та швидко адаптуватися до трансформації системи міжнародних відносин у регіоні; чи система конфесійної демократії загострює деструктивний потенціал регіональних потрясінь чи, навпаки, сприяє стабілізації ситуації в глибоко розділених мозаїчних суспільствах, пом'якшуючи їх вплив. Відповідь на ці запитання уявляється важливою з огляду на відновлення в наукових колах дискусії щодо можливості застосування ліванської моделі в умовах дефіциту демократії в інших арабських країнах, які є глибоко розділеними та характеризуються авторитарною політичною культурою.

Після початку Арабської весни значний масив наукової літератури був присвячений дослідженню динаміки політичних змін в арабських країнах унаслідок народних повстань, механізмів мобілізації мас із метою протестних рухів проти існуючих авторитарних режимів, виявленні зв'язків між подіями в різних країнах, їх можливі геополітичні наслідки для співвідношення сил у близькосхідному регіоні тощо [3].

Проблема впливу Арабської весни на Ліван у них розглядалася здебільшого поверхнево, насамперед у контексті сирійської кризи. У наукових розвідках Дж. Алаги (J. Alagha), А. Кнудсена (A. Knudsen), Т. Осогави (T. Osogawa) аналізувалися роль "Хезболла" у війні в Сирії, гуманітарні проблеми в Лівані у зв'язку зі зростанням чисельності сирійських біженців, розвиток лівано-сирійських відносин у контексті трансформацій на Близькому Сході [4]. Спеціальні дослідження, присвячені впли-

ву Арабської весни на Ліван, з'явилися лише в останні роки. Серед них передусім можна виокремити такі колективні монографії, як "Lebanon and the Arab Uprisings" (2016) [5] та "Lebanon Facing The Arab Uprisings" (2017) [6], у яких досить ґрунтовно розглянуто проблеми зростання християнського націоналізму та активізації шіїтських і радикальних сунітських організацій (зокрема руху салафітів) у Лівані як відображення загальної тенденції до посилення ролі конфесійного чинника в близькосхідному регіоні, а також відносини Лівану із Сирією, ЄС і США після 2011 р. тощо.

Метою даної статті є дослідження реакції у 2011–2012 рр. Лівану як глибоко розділеного мозаїчного соціуму із фрагментованою політичною культурою на події Арабської весни.

З початком революційних подій у Тунісі вплив Арабської весни на сусідні держави розглядали, насамперед, у контексті перспектив процесу демократизації арабських країн. Поширення протестних рухів на Арабському Сході нагадувало "ефект доміно", за якого виступи з вимогами зміни чи трансформації існуючих режимів охопили Туніс, Єгипет, Лівію, Ємен, Бахрейн і, певною мірою, Саудівську Аравію та Йорданію. Ліван у цілому був майже не залучений до Арабської весни як процесу демократизації арабських країн. Протестні рухи в Лівані, хоч і мали місце, але були суттєво обмежені як у кількісному сенсі, так і за масштабами мобілізації мас та наслідками для політичного розвитку Лівану. Характерно, що місцеві виступи в період із січня по квітень 2011 р. у Сайді, Тріполі та Бейруті виникали під адаптованими до ліванських реалій вимогами. Так, якщо мітингувальники в Тунісі та Єгипті вийшли на вулиці під гаслами "Народ хоче повалити режим", то в Лівані це гасло було трансформовано в "Народ хоче повалити сектантський режим" [6, с. 2], яке враховувало наявність консюціальної демократії в Лівані і було співзвучне домовленостям у Єт-Таїфі, що вбачали важливою національною метою ліквідацію конфесіоналізму як головного принципу функціонування політичної системи Лівану. Водночас нечисленність цих рухів дає підстави зробити висновок стосовно обмеженої спроможності демократизації Лівану знизу у зв'язку із домінуванням у ліванському соціумі системи патронатно-клієнтських відносин та збереженням традиційного для "консюціальної демократії" конфесійного характеру мобілізації мас. Ліванські субобщини, по суті, є замкненими соціокультурними системами, які володіють власними соціальними інститутами та механізмами регуляції відносин, представники яких мають обмежені контакти на міжобщинному рівні. Унаслідок цього недовіра до іновірців переростає у деяких категорій ліванців у острах перед упровадженням іншого політичного порядку в країні. Як слушно зазначив Т. Факурі (T. Fakhoury), "Хоча багато ліванців виявляють невдоволення сектантським характером політичного

режиму, їхнє уявлення про шляхи політичних змін у Лівані залишається несхожим" [7, с. 514].

З іншого боку, суттєві зміни в зовнішньому середовищі, які були започатковані Арабською весною, мали значний вплив на Ліван. Як свідчить історичний досвід, зміни на рівні регіональної системи міжнародних відносин в умовах специфіки ліванського соціуму здатні трансформуватися в потенційні виклики (або ж загрози) стабільності Лівану. Це зумовлено принаймні наявністю цивілізаційного розлому в ліванському соціумі та специфікою зв'язку ліванських політичних акторів із зовнішнім середовищем.

Розташування Лівану на стику двох світових цивілізацій – західно-християнської та мусульманської (а точніше, арабо-мусульманської субцивілізації) – призвело до виникнення потенційних внутрішніх протиріч при визначенні зовнішньополітичної орієнтації країни, що тривалий час виявлялося у протистоянні концепцій "ліванізації", носіями якої є християни, та "арабізації", прихильники якої – представники мусульманських субобщин. Утримання цих протиріч у межах, які не становлять загрози існуванню системи конфесійної демократії, залежить від спроможності еліти йти на компроміс у прийнятті зовнішньополітичних рішень. У цьому сенсі є всі підстави стверджувати, що завданням зовнішньої політики Лівану є не тільки забезпечення національних інтересів держави на зовнішній арені, але й збереження певного балансу сил (інтересів) основних політичних акторів (насамперед на рівні обшин/субобщин) у самому Лівані. Тобто реакція Лівану на зовнішньополітичні виклики власній безпеці мала відбуватися в такий спосіб, щоб запобігти (або ж принаймні обмежити масштаби) імовірній дестабілізації політичної ситуації в Лівані, спричиненої несумісністю позицій головних ліванських політичних акторів щодо зовнішньополітичної орієнтації країни.

Зауважимо, що ліванській зовнішній політиці притаманна амбівалентність унаслідок особливостей функціонування ліванської політичної системи, яка ґрунтується на визнанні автономності субобщин (соціокультурних груп), що мають різновекторні інтереси автономних суб'єктів політичного процесу. Для ліванського соціуму характерна наявність спільних інститутів на загальнодержавному рівні за відсутності при цьому єдиних цінностей та мотивацій на рівні соціокультурних груп. Г. Салам (Gh. Salame) зазначав із цього приводу: Секти та політичні партії мають відмінні зовнішні політики; вони використовують відносини із зовнішніми силами для зміцнення своїх позицій на внутрішній сцені, створюючи родючий ґрунт для зовнішнього втручання та ігноруючи те, що цей шлях може зруйнувати незалежність їх країни та загрожувє національній єдності [8]. В умовах тісного переплетіння інтересів ліванських і неліванських політичних акторів загрози та виклики, генеровані на регіональній арені, сприймаються традиційними ліванськими політичними лідерами передусім як виклики безпеці їхніх субобщин у межах ліванського соціуму, а не як загрози державі Ліван.

У цьому сенсі, на нашу думку, ключем до оцінювання масштабів та гостроти потенційних негативних наслідків зовнішнього впливу на Ліван загалом і Арабської весни зокрема, є рівень та характер зв'язків сегментів ліванської політичної еліти з регіональними політичними акторами, значущість цих зв'язків у контексті забезпечення інтересів та безпеки соціокультурних груп Лівану. Таким чином, зміни конфігурації розподілу силових потенціалів на Близькому Сході, які зумовлені зміною силових можливостей та спроможностей впливу їх зовнішніх партнерів у системі регіональних відносин, ідентифікуються як загроза субобщинним інтересам. Саме від рівня сприй-

няття викликів інтересам субобщини, генерованих революційними процесами зовнішньополітичних ризиків, значною мірою залежить і ступінь свободи дій Лівану на зовнішньополітичній арені. Чим менш очевидною є пріоритетність зовнішніх зв'язків ліванської еліти з тією чи іншою регіональною чи позарегіональною державою, тим менша ймовірність появи гострих протиріч у самому ліванському суспільстві, тим більше шансів на формування чіткої та однозначної зовнішньополітичної позиції Лівану. На нашу думку, це рельєфно простежується при аналізі позиції Лівану на міжнародній арені, репрезентованій в ООН, зокрема в період, коли Ліван був обраний непостійним членом Ради Безпеки ООН (2010–2011), і в Лізі арабських держав (ЛАД) щодо подій в Лівії, з одного боку, та Сирії – з іншого.

Падіння режиму М. Каддафі мало обмежений ефект з огляду на геополітичну ситуацію на Близькому Сході на динаміку подій в Лівані. Ліванські політичні лідери не підтримували тісні стосунки з лівійським лідером та не розглядали його як регіонального союзника. Як наслідок, позиція Лівану формувалася в контексті підходу ЛАД до лівійської проблеми і виходила з того, що режим полковника М. Каддафі втратив будь-яку легітимність [9]. У контексті цього підходу Ліван послідовно проголосував за резолюції Ради Безпеки ООН 1970 (2011) від 26 лютого 2011 р., згідно із якою всі держави-члени повинні були негайно вжити необхідних заходів до недопущення прямої або непрямой поставки, продажу або передачі Лівійській Арабській Джамахірії ... озброєнь і пов'язаних із ними матеріальних засобів усіх типів... та були заморожені активи з подальшою передачею їх у розпорядження народу Лівійської Арабської Джамахірії та для використання на його благо [10] та резолюцію Ради Безпеки ООН 1973 (2011) від 17 березня 2011 р., якою було запроваджено заборону на всі польоти в повітряному просторі Лівійської Арабської Джамахірії з метою допомоги захисту цивільного населення [11].

Принципово іншою була позиція Лівану в ООН щодо урегулювання сирійського конфлікту, що було зумовлено особливою чутливістю ліванського соціуму до даної проблеми з огляду на збереження стабільності. Період 1990–2005 рр. характеризувався процесом "сирійзації", або ж "сателітизації", Лівану, що виявлялося у формуванні Сирією залежного від Дамаска ліванського політичного режиму. Наслідком цих процесів стало те, що в період Другої республіки Ліван став надзвичайно вразливим для акумуляції внутрішніх потрясень у Сирії – останні неминучим результатом мали виникнення низки політичних криз у самому Лівані.

"Кедрова революція" 2005 р., яка була спричинена вбивством впливового політичного діяча, колишнього прем'єр-міністра Р. Харірі, призвела до формування двох ліванських політичних таборів, які дотримувалися принципово відмінних поглядів стосовно Сирії та її подальшої ролі в розвитку політичних процесів у Лівані. Блок "14 березня", основу якого становила сунітська "Мустакбаль" (очолена Сааде Харірі – сином загиблого Рафіка Харірі), займав антисирійські позиції, у той час як блок "8 березня", який формувалася на основі переважно шиїтських організацій "Хезболлах" та "Амаль", дотримувалася просирійської позиції. Незважаючи на спроби колишнього прем'єр-міністра С. Хосса створити "третю силу", яка б забезпечила рух до національної єдності, саме протистояння між блоками "8 березня" та "14 березня" тривалий час визначали основне політичне протиріччя в Лівані. Таким чином, причиною політичної турбулентності в країні стала зовнішньополітична орієнтаційна криза, яка за своєю сутністю відрізнялася від криз, що виникали в попередні історичні періоди

доби незалежності Лівану. Її першоосновою стала не традиційна для ліванського соціуму зовнішньополітична дилема ("ліванізація", яка передбачала, зокрема, пріоритетність зв'язків із Заходом, чи "арабізація", згідно із якою Ліван є частиною арабського світу), а ставлення до Сирії. Останнє передбачало необхідність вибору між двома блоками, які на той момент сформувалися в близькосхідному регіоні й визначали основні тенденції його політичного розвитку: блоку Сирія – Іран – "Хезболлах", з одного боку, та Саудівська Аравія – США – з іншого.

Виникнення внутрішнього конфлікту в Сирії у 2011 р. неминуче призвело до загострення протиріч у самому Лівані. У зв'язку із подіями в Сирії Ліван постав перед масштабними викликами стабільності в країні, серед яких можна виокремити такі:

- Проблема сирійських біженців, яка загрожувала перерости в гуманітарну кризу в Лівані. Окрім впливу суто соціально-економічних та гуманітарних чинників, істотне збільшення чисельності сирійських біженців потенційно було спроможне порушити конфесійний баланс у Лівані за умови їх політичної мобілізації, на кшталт того, що мало місце серед палестинців.

- Збройне протистояння ліванських прихильників режиму Б. Асада та сирійської опозиції на території Лівану; створення баз військових формувань сирійської опозиції в Лівані тощо.

- Поява антисистемних радикальних політичних та військових лідерів, діяльність яких загрожувала самому існуванню системи конфесійної демократії. Насамперед ішлося про розширення сфери впливу салафітів, які закликали до створення держави "чисто-го ісламу"[12], та активізацію в Лівані радикальних ісламістських угруповань.

- Безпосередня участь ліванців, зокрема "Хезболлах", у сирійському конфлікті, що загрожувало перетворенням Лівану на арену регіонального протистояння, що, як засвідчив попередній історичний досвід, загрожувало згубними наслідками для країни.

Однак чи не головним викликом для традиційної ліванської політичної еліти, який дає ключ до розуміння, чому "сирійське питання стало домінуючою рисою сектантської політики ідентичності" [7, с. 517], став страх втратити вплив у межах своїх субобщин після визначення переможців у сирійському конфлікті.

Підтвердженням цієї тези може бути той факт, що Мішель Аун, який наприкінці 1980-х рр. був непримирним опонентом Дамаску і оголосив 14 березня 1989 р. "визвольну війну" проти Сирії, після повернення у 2005 р. із еміграції пішов на союз із шиїтськими організаціями "Хезболлах" та "Амаль" і був у 2016 р. обраний президентом Лівану. Зазначимо, що колишній міністр закордонних справ Ірану Алі Акбар Велаяті охарактеризував обрання М. Ауна як "тріумф осі супротиву" (тобто Ірану, Сирії та "Хезболлах"), а першими закордонними візитерами, які провели переговори з новообраним ліванським президентом, були представники режиму Б. Асада та міністр закордонних справ ІПІ Мохаммад Джавад Заріф [13].

Для локалізації ймовірних загроз і викликів стабільності Лівану та вироблення спільної позиції щодо подій Арабської весни ліванський президент М. Сулейман задіяв механізм національного діалогу, який був започаткований ще прем'єр-міністром Р. Караме у вересні 1975 р. з метою розв'язання тогочасної політичної кризи. У лютому 2006 р. спікер ліванського парламенту Н. Беррі інституціоналізував цей механізм, створивши Комітет з національного діалогу – форум для обгово-

рення внутрішніх та зовнішньополітичних проблем, ключовими із яких на той момент були проблеми роззброєння "Хезболлах" та ставлення до створеного рішенням Ради Безпеки ООН 30 травня 2007 р. (резолюція S/RES/1757, 2007) Спеціального трибуналу по Лівану для розслідування вбивства Рафіка Харірі.

На 2012 р. до складу Комітету із національного діалогу входило 19 представників від найбільших блоків у парламенті: 7 – від блоку "14 березня", 7 – від блоку "8 березня" та 5 – незалежні. Конфесійне представництво Комітету було таким: 4 суніти, 4 мароніти, 2 шиїти, 3 греко-ортодокси, 2 католики, 2 друзи та 2 вірмени-ортодокси [14, с. 22]. Головним здобутком засідання Комітету з національного діалогу, учасники якого провели зустріч у резиденції президента Лівану в Баабді, стало ухвалення консенсусом 11 червня 2012 р. Баабдинської декларації, яка передбачала комплекс заходів, спрямованих на дистанціювання Лівану від конфліктів та криз, що мали місце на Близькому Сході, зокрема в Сирії, та недопущення дестабілізації політичної ситуації в країні. У Декларації наголошувалось на тому, що Лівану слід уникати блокової політики та регіональних і міжнародних конфліктів, а також негативних наслідків регіональної напруженості та криз із метою забезпечення реалізації власних головних інтересів і збереження національної єдності та громадянського миру [15]. Комітет погодився із тим, що "оскільки армія підтримує громадянський мир і є втіленням національної єдності, вона заслуговує моральної та матеріальної підтримки". Акцентувалася особлива увага на необхідності докладати всіх зусиль для того, щоб дати ліванській армії та іншим законним силам безпеки можливість реагувати на ситуації, які потребують термінових заходів у сфері безпеки... [15].

Серед першочергових заходів визначалися такі: необхідність взяття під контроль ситуації на лівансько-сирійському кордоні та недопущення використання ліванської території як бази, коридору або відправного пункту для контрабанди зброї та перевезення комбатантів [15]. Останні положення були спрямовані на посилення ролі армії в забезпеченні стабільності в Лівані, у першу чергу – на півночі країни, де вже мали місце збройні зіткнення ліванських військових формувань (міліцій), спричинені наслідками сирійського конфлікту. Ухвалення Баабдинської декларації було спробою запобігти безпосередній участі "Хезболлах" у сирійському конфлікті.

Однак положення Баабдинської декларації не були втілені в життя. Уже у 2012 р. представники блоку "14 березня" вийшли з процесу національного діалогу, охарактеризувавши його як "діалог глухих", якому, на їх переконання, не вистачає відкритості для обговорення питання про національну оборонну стратегію Лівану та проблеми роззброєння військових формувань "Хезболлах" [14, с. 14]. У свою чергу, представники "Хезболлах" заявили, що Баабдинська декларація виявилася "мертвонародженою" і "все, що від неї залишилося, – це чорнило на папері" [14, с. 17].

Незважаючи на неуспіх зусиль із реалізації принципів Баабдинської декларації, її значення полягало в тому, що в ній було зафіксовано ключові положення ліванської позиції на зовнішньополітичній арені, які б мали сприяти якщо не подоланню, то принаймні непоглибленню зовнішньополітичної орієнтаційної кризи в країні, а саме: неучасть у регіональних чи локальних конфліктах і кризах на Близькому Сході та нейтральність.

На практиці у своїй зовнішній політиці Ліван дотримався курсу на підтримку існуючого в Сирії статус-кво, що передбачало збереження при владі режиму Б. Асада. Ліван (на відміну від деяких арабських та західних держав) не визнав створений у 2011 р. коаліційний орган сирійської опозиції "Сирійську національну раду" як законного представника сирійського народу. Ліван разом із Єменом (представник Іраку утримувався від голосування) виступили проти рішення Ліги арабських держав (ЛАД) від 12 листопада 2011 р. щодо призупинення членства Сирійської Арабської Республіки у зв'язку із невиконанням режимом Б. Асада мирного плану Ліги від 2 листопада 2011 р., відповідно до якого Дамаск мав припинити використання військової сили проти мирного населення, вивести військову техніку із міст, дозволити арабським представникам та журналістам вільно відвідувати сирійські міста, розпочати переговори з опозицією та звільнити всіх заарештованих із початку заворушень. Ліван також був єдиною державою-членом, яка не підтримала ухвалений 23 січня 2012 р. на зустрічі в Каїрі міністрів закордонних справ ЛАД новий план політичного урегулювання кризи в Сирії, який передбачав, зокрема, передачу владних повноважень президента Сирії Б. Асада віце-президенту, формування уряду національної єдності, проведення дострокових президентських та парламентських виборів [5, р. 161].

Ліван також неодноразово утримувався від голосування в Раді Безпеки ООН із сирійської проблеми, оскільки, як наголосив у своєму виступі на засіданні Ради Безпеки представник Лівану в ООН Салам 4 жовтня 2011 р., з урахуванням подій, що розгортаються в Сирії, Ліван прагне захистити братерську арабську країну та її право на суверенітет і цілісність її народу і земель, включаючи право на забезпечення безпеки і захисту всіх її громадян [16]. Ключовими аргументами позиції Лівану були такі: 1) наявність особливих відносин із Сирією, що "черпають сили в спільній історії та спільних братерських інтересах" [17, с. 10]; 2) нерозривність комплексу Лівану та Сирії. "Безпека Лівану, – стверджував представник Лівану в ООН Салам, – пов'язана з безпекою Сирії, і навпаки, те, що відбувається в Лівані, впливає на Сирію, а те, що відбувається в Сирії, впливає на Ліван. Історія це переконливо довела" [17, с. 11].

Отже, можна зробити такі висновки. Політиці ліванського уряду Наджиба Мікаті, який був сформований у червні 2011 р., коли арабські повстання поширилися на Близькому Сході, була притаманна певна дуальність, що чітко простежується на прикладі його підходів до сирійської кризи на внутрішній та зовнішньополітичній арені. Уряд Наджиба Мікаті (особистого друга Б. Асада, який, проте, вважався в політичних колах "помірковано про-сирійським" діячем) у складі 30 міністрів, з яких 16 були

шиїтами (включаючи 2 членів "Хезболлах") [18, с. 27], у цілому дотримувався політики щодо сирійського конфлікту, яка була вигідна режиму Б. Асада. З іншого боку, були зроблені кроки, хоч і не зовсім ефективні, для стримування переростання протиріч між ліванськими політичними акторами щодо подій у Сирії в масштабну гостру внутрішню орієнтаційну кризу, яка б загрожувала існуванню Лівану як єдиної держави.

Список використаних джерел:

- Halliday F. Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power / Fred Halliday. – London : Macmillan Press Ltd, 1999.
- Walt S. M. Revolution and War / Stephen M. Walt. – Ithaca ; New York : Cornell University Press, 1996.
- The International Politics of the Arab Spring. Popular Unrest and Foreign Policy / Ed. by R. Mason. – London : Palgrave Macmillan, 2014 ; The Arab Spring. Change and Resistance in the Middle East / Ed. by M. L. Haas and D. W. Lesch. – Boulder : Westview Press, 2013.
- Alagha J. Hezbollah and the Arab Spring / Joseph Alagha // Contemporary Review of the Middle East. – 2014. – № 1. – P. 189-206.
- Lebanon and the Arab Uprisings. In the eye of the hurricane / Ed. by Maximilian Felsch and Martin Wählisch. – New York ; London : Routledge, 2016.
- Lebanon Facing The Arab Uprisings. Constraints and Adaptation / Ed. by Rosita Di Peri and Daniel Meier. – London : Macmillan Publishers, 2017.
- Fakhoury T. Do Power-Sharing Systems Behave Differently amid Regional Uprisings? Lebanon in the Arab Protest Wave / Tamirace Fakhoury // Middle East Journal. – Autumn 2014, Vol. 68, № 4. – P. 505-520.
- Salame G. Is a Lebanese Foreign Policy Possible? / Ghassan Salame // Toward A Viable Lebanon / Ed. by Halim Barakat. – Washington : Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, 1988. – P. 347.
- Совет Безопасности ООН. 6498-е заседание, 17 марта 2011. Предварительный отчет. – S/PV.6498. – С. 4.
- Совет Безопасности ООН. Резолюция 1970 (2011). 26 февраля 2011. – S/RES/1970 (2011).
- Совет Безопасности ООН. Резолюция 1973 (2011). 17 марта 2011. – S/RES/1970 (2011).
- Rabil R. Salafism in Lebanon: From Apoliticism to Transnational Jihadis/ Robert Rabil. – Washington: Georgetown University Press, 2014. – 283 p.
- Кузнецов А. А. Избрание президента Ливана и его возможные последствия для ближневосточного региона в целом. Ч. 2. 15 ноября 2016 [Электронный ресурс]. / А. А. Кузнецов // Институт Ближнего Востока. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/?p=30772#more-30772>.
- Wählisch M. The Lebanese National Dialogue. Past and present experience of consensus-building / Martin Wählisch. – Berlin : Berghof Foundation, 2017.
- Baabda Declaration // Voltaire Network. – Beirut (Lebanon), 11 June 2012. – [Electronical resources]. – Access mode : <https://www.voltairenet.org/article181965.html>.
- Совет Безопасности ООН. 6627-е заседание. 4 октября 2011. Предварительный отчет. – S/PV.6627. – С. 10.
- Совет Безопасности ООН. 6524-е заседание. 27 апреля 2011. Предварительный отчет. – S/PV.6524.
- Ланда Р. Г. Ливан и "арабская политическая весна" / Р. Г. Ланда // Экономические, социальные, политические и этноконфессиональные проблемы афро-азиатских стран: памяти Л. Ф. Пахомовой. – М.: ИВ РАН, 2016. – С. 14-29

Надійшла до редколегії 03.12.19

Yu. Skorokhod, Dr. of Political Sciences, Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEBANON AND THE ARAB SPRING

The article is devoted to the analysis of the ability of the Lebanese "confessional democracy" system to react and adapt to changes in the system of inter-Arab regional relations caused by the revolutionary events of the "Arab Spring", covering a significant part of the Arab East. Attention is focused on the fact that in the circumstances of significant interests overlap of Lebanese and non-Lebanese political actors the threats and challenges generated in the regional arena are perceived by the traditional Lebanese political leaders primarily as security challenges to their sub-communities within Lebanese society, and not as threats to the state of Lebanon. Such perception of threats can result in crisis in the country's foreign policy vector. The position of Lebanon in international organizations (the League of Arab States and the UN) in 2011-2012 was investigated regarding the Libyan and Syrian conflict. The reasons that caused differences in approaches to resolve these conflicts are identified.

Keywords: Arab spring, Lebanon, foreign policy, confessional system, conflict in Syria, UN, League of Arab States.

Ю. Скороход, д-р політ. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЛИВАН И АРАБСКАЯ ВЕСНА

Рассмотрена проблема способности системы конфессиональной демократии Ливана реагировать и адаптироваться к изменению в системе межарабских региональных отношений, вызванных революционными событиями Арабской весны, охватившими значительную часть Арабского Востока. Акцентировано внимание на том, что в условиях тесного переплетения интересов ливанских и неливанских политических актеров угрозы и вызовы, генерируемые на региональной арене, воспринимаются традиционными ливанскими политическими лидерами прежде всего как вызовы безопасности их субобщинам в пределах ливанского социума, а не как угрозы государству Ливан, что чревато возникновением острых кризисов внешнеполитической ориентации страны. Исследована позиция Ливана в международных организациях (Лиге арабских государств и ООН) в 2011-2012 годах относительно ливийского и сирийского конфликта, выявлены причины, которые обусловили различия в подходах к урегулированию этих конфликтов.

Ключевые слова: Арабская весна, Ливан, внешняя политика, конфессиональная система, сирийский конфликт, ООН, Лига арабских государств.

УДК 327.0(045)

Н. Сербіна, канд. істор. наук, доц.,
Ю. Цирфа, канд. політ. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ГЕОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ КРАЇН: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Після проведення аналізу ключових наукових підходів до формування й розвитку геокультурного середовища існування окремих країн та регіонів визначено, що еволюція геокультури є однією з базових тенденцій розвитку сучасного світу. З'ясовано, що в основі геокультурних процесів лежить становлення загальнолюдських норм і цінностей, які закріплені у відповідних символічних системах. У більшості випадків геокультура породжується певною цивілізацією, проте може виходити за межі однієї цивілізаційної гілки, тому нині виокремлюється низка різновидів геокультури. Виявлено, що одним із найвагоміших напрямів загального геокультурного процесу є модернізація. Процес модернізації відбувається на тлі формування загальнопланетарної цивілізації, що базується на загальнолюдських цінностях. Однак ідеться про взаємодію національних культур, що є можливим лише за умови прийняття загальних культурних матриць. Зроблено висновок, що під час виокремлення геокультурного середовища існування й розвитку окремих країн і регіонів до уваги мають братися всі геокультурні підходи та напрями загального геокультурного процесу.

Ключові слова: геокультурне середовище, геокультура, глобалізація, модернізація, країна, регіон, суспільство.

На сучасному етапі стрімкого розвитку суспільства та цивілізації загалом постає проблема збереження культурних цінностей і звичаїв народів світу. Оскільки ж культура відображає не тільки зв'язок часів, а й сучасну національно-етнічну різноманітність і своєрідність світу, то цілком природно виникає питання про специфіку геокультурного середовища існування окремих акторів міжнародних відносин. Отже, визначення особливостей геокультурного середовища окремих країн і регіонів займає важливе місце в рамках сучасних наукових досліджень. Детальна характеристика геокультурного середовища окремих держав створює системне бачення людської культури взагалі, розкриває культурну самобутність цих акторів, виявляє взаємозв'язки та взаємовпливи їхніх культур та культур народів, що їх оточують. Відповідно суттєвим у рамках сучасної антропології міжнародних відносин постає виокремлення базових тенденцій розвитку сучасного світу, що притаманні глобальному цивілізаційному процесу в соціокультурній сфері, оскільки саме вони є основою для формування геокультурного середовища існування окремих країн та регіонів.

На думку більшості вчених, значна частина ХХ століття пройшла під знаком культурної поляризації, в основу якої було покладено геополітичне протистояння двох систем – капіталістичної та соціалістичної. Основний механізм реалізації цієї тенденції – поляризація й сегментація політичної та гео економічної карти світу, що супроводжувалися формуванням військово-політичних та економічних регіональних об'єднань (коаліцій, союзів) [6, с. 9]. На зламі століть дана тенденція змінилася культурною асиміляцією, яка не допускала існування жодної альтернативи "вестернізації" культурних цінностей, а тому більшого значення набув процес установлення загальнолюдських форм і правил у міжнародних відносинах [6, с. 9].

Надалі культурно-цивілізаційний розвиток людства доповнився тенденцією "культурної гібридизації", що підсилювалася процесами транскультурної конвергенції та формуванням транслокальних культур – культур діаспор на протигагу традиційним культурам, що відзначаються локальністю та прагнуть до національно-державної ідентичності. Світ почав поступово перетворюватися на складну мозаїку транслокальних культур, що глибоко проникають одна в одну й утворюють нові культурні регіони, які мають мережеву структуру. Інтенсифікація комунікацій і міжкультурних взаємовпливів, розвиток інформаційних технологій почали сприяти подальшій диверсифікації розмаїття світу культур і протистояти поглинанню їх універсальною "глобальною культурою" [6, с. 9-10].

Хоча ХХ століття дало багато прикладів "культурної ізоляції" та "культурної самоізоляції" окремих країн, регіонів, військово-політичних організацій (створення "санітарних кордонів", установлення "залізної завіси" тощо). А джерелами ізоляціоністських тенденцій у ХХІ столітті стрімко стають культурний і релігійний фундаменталізм; екологічні, націоналістичні й расистські рухи; панування авторитарних і тоталітарних режимів, які, можливо, для утримання влади вдаватимуться до таких заходів, як соціокультурна автаркія, зменшення інформаційних і гуманітарних контактів, обмеження свободи пересування, введення жорсткої цензури тощо [6, с. 10].

В основі всіх згаданих геокультурних процесів лежить розвиток загальнолюдських норм і цінностей, що закріплені у відповідних символічних системах. Носіями геокультурних тенденцій передусім є наука й освіта, а також мас-медіа, що здатні в режимі реального часу тиражувати культурні зразки по всьому світу. Отже, І. Валлерстайн уводить термін "геокультура", під яким розуміє культурний спосіб організації світового просто-